

Ємельяненко Л.М.,

д-р екон. наук, проф.,
lora-lara@ukr.net

Дзензелюк К.В.,

студентка,
кафедра макроекономіки та державного управління,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Ємельяненко Л.М.,

д-р екон. наук, доцент, професор

Дзензелюк Е.В.,

студентка,
кафедра макроекономіки и государственного управления,
ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет
имени Вадима Гетьмана»

Emelyanenko L.M.,

D.Sc. (Economics), Docent, Professor,

Dzenzelyuk K.V.

student,
Macroeconomics and Public Administration Department,
SHEI «KyivNationalEconomicUniversity named after Vadym Hetman»

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОЦИАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ИНКЛЮЗИВНОГО РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

PROBLEMS AND PROSPECTS OF INCLUSIVE PEOPLE-CENTERED DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті узагальнено теоретико-методологічні основи інклюзивного розвитку, визначено важливість і необхідність використання концепції інклюзивного розвитку для України; здійснено оцінку рівня та виявлено проблеми забезпечення інклюзивного розвитку в Україні, обґрунтовано напрями формування національної моделі інклюзивного зростання в Україні та перспективи щодо впровадження її у політику держави.

В статье обобщены теоретико-методологические основы инклюзивного развития, определены важность и необходимость использования концепции инклюзивного развития для Украины; осуществлена оценка уровня и выявлены проблемы обеспечения инклюзивного развития в Украине, обоснованы направления формирования национальной модели инклюзивного роста в Украине и перспективы по внедрению ее в политику государства.

The article summarizes the theoretical and methodological foundations of inclusive development, identified the importance and the need for inclusive development concept for

Ukraine; the estimation of detected problems and ensure inclusive development in Ukraine grounded directions of forming a national model of inclusive growth in Ukraine and prospects for implementation of its policy.

Ключові слова: інклюзія, бідність і нерівність, концепція інклюзивного розвитку, економічне зростання, національна модель інклюзивного розвитку

Ключевые слова: инклюзия, бедность и неравенство, концепция инклюзивного развития, экономический рост, национальная модель инклюзивного развития

Keywords: inclusion, poverty and inequality, the concept of inclusive development, economic growth, national model of inclusive development

Вступ. Світова фінансово-економічна криза надзвичайно загострила соціальні проблеми цивілізаційного розвитку через масове зростання безробіття, руйнування більшості соціальних інститутів, збільшення розмірів соціальних витрат, у тому числі на соціальне страхування, посилення розшарування населення і зростання соціальної напруженості в країнах.

В сучасних умовах соціально-економічна нерівність населення продовжує посилюватися на глобальному та національному рівнях. Сьогодні 2,6 млрд людей на Землі проживають за межею бідності, тобто менш ніж на 2 долари в день. Коефіцієнт Джині в глобальному масштабі становить 0,70. В Україні, відповідно до стандартів ООН, за межею бідності проживає біля 80 % населення, витрачаючи на проживання та продукти харчування менше 5 доларів на день, а на місяць менше 150 доларів. Характерними ознаками сучасного суспільного розвитку є зменшення купівельної спроможності населення, посилення поляризації суспільства, поширення неформальної зайнятості та нестабільність трудових відносин і незабезпеченість соціальних гарантій, що формує соціальну нерівність й відторгнення населення. Виявляються негативні тенденції щодо обмеження загально визнаних прав, дискримінації економічно активного населення та відсутності розвиненої соціальної інфраструктури. Зростаюча нерівність має негативні економічні, соціальні та політичні наслідки, стримує економічне зростання, підриває соціальну єдність і політичну стабільність. Усунення причин нерівності і перетворення структурних бар'єрів у нові можливості щодо її подолання є ключовою умовою для забезпечення стійкого, збалансованого та інклюзивного розвитку. Формування адекватної реаліям, сучасної, унікальної моделі інклюзивного зростання в Україні повинно стати основою державної політики соціально-економічного розвитку, яка сприятиме створенню максимальних можливостей для розвитку особистості, її активної участі у всіх сферах життєдіяльності країни, реалізації економічної активності, забезпечення гідної праці та якості життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню інклюзивного розвитку переважно присвячені праці закордонних учених – Д. Асмоглоу, З. Бедоса, Р. Болінга, С. Голандера, Е. Дуфло, Дж. Подеста, Е. Райнета, Д. Робінсона та ін. У свою чергу, питанням визначення поняття соціального залучення (інклюзії) займалися зарубіжні вчені Р. Аткинсон, Р. Діменштейн, Г. Ендрювайт, Р. Левітас, Е. Марльє, Н. Равал, Л. Уїлсон, Е. Фелпс та ін.

В Україні донедавна більшість наукових праць була присвячена соціальній інклюзії в контексті «інклюзивної освіти», проте наразі поширюється інтерес інтелектуальної еліти до дослідження проблем інклюзивного зростання та роз-

витку. На наш погляд, важливо відзначити вітчизняних учених, які досліджують зазначену проблематику: А. Базилюк, О. Жулин, Т. Затонацька, С. Кожемякіна, Л.Федулова та ін. Разом з тим, проблемним питанням «соціального залучення» присвячені наукові праці таких українських дослідників, як: С. Бабенко, О. Балакірева, В. Дмитрук, Р. Жиленко, В. Звонар, Н. Ільченко, Е. Лібанова, Ю. Савельєв та ін.

Постановка завдання. Метою нашого наукового дослідження є узагальнення теоретико-методологічних засад інклюзивного розвитку та визначення проблем його забезпечення в Україні для обґрунтування адекватної національної моделі та державної політики інклюзивного зростання.

Результати дослідження. Сьогодні більшість провідних науковців переконані, що економічного зростання недостатньо, аби говорити про ефективний суспільний розвиток держави. Аналіз макроекономічних показників країни може відображати досягнення високого рівня розвитку, але при цьому значна частина населення зовсім не буде «включена» в процес створення ВВП, а відповідно й у розподіл суспільних благ. Результатом цього стає розшарування населення і виникнення супутніх проблем, головною серед яких є бідність.

Перші серйозні теоретичні спроби дослідження «соціального залучення» та «соціального відторгнення», а саме: визначення їх сутності, можливих наслідків, ключових індикаторів і розробки оптимальних шляхів подолання «виключення», були здійснені у середині 1990-х рр. Виокремлення, окрім вертикальної, ще й горизонтальної диференціації («інсайдери» й «аутсайдери»), заклало основу формування концепції соціального залучення, яка прийшла на зміну концепції соціального захисту в ЄС. Країни ЄС, які до цього намагалися боротися з бідністю, переключилися на подолання соціального відторгнення, і в середині 1990 – на початку 2000 рр. відбувся перехід від держави «пасивного соціального захисту», що сприяла залежності та браку ініціатив, до держави «активного соціального захисту», або соціального залучення, що надає можливості та формує особисту відповідальність [5].

У записці Світового банку 2009 року щодо інклюзивного зростання зазначено, що поняття соціального «включення» (від англ. «inclusiveness» – залучення, включення) категоріально охоплює справедливість, рівність можливостей, захист у ринкових і трудових трансформаціях, а також є важливим компонентом будь-якої стратегії зростання [12]. Відповідно поняття «інклюзивне зростання» розглядається у доповідях Організації економічного співробітництва та розвитку як економічне зростання, яке створює можливості для всіх контингентів населення і справедливіше розподіляє у суспільстві переваги від збільшеного добробуту як у грошовому, так і в негрошовому вираженні.

На основі аналізу наукових теоретичних підходів до трактування сутності інклюзивного розвитку можемо констатувати, що дана категорія розглядається в двох іпостасях: як стійке економічне зростання, основною метою якого є скорочення бідності й нерівності (прихильниками даного підходу є експерти Світового банку і Міжнародного Валютного фонду) та як процес розширення залученості населення до створення ВВП, забезпечення рівних можливостей для реалізації свого людського потенціалу незалежно від соціально-економічних умов, статі, місця проживання та етнічних коренів.

Поділяючи думку експертів і вчених, вважаємо, що інклюзивне зростання економіки є передумовою перспективного розвитку суспільства та являє собою багатofакторний і багаторівневий процес, оскільки його основою є економіка максимальної зайнятості і взаємодії усіх суб'єктів.

Однією з найперших спроб кількісного визначення рівня інклюзивного зростання, що включає найважливіші критерії людського розвитку (добробут, справедливість і розширення можливостей людини, її активна участь у виробництві й розподілі благ) є методика вимірювання індексу інклюзивного зростання. Вперше вона була використана Азійським банком розвитку в рамках розробки Стратегії-2020. За зазначеною методикою, індекс інклюзивного зростання складається з чотирьох ключових компонентів (економічне зростання; продуктивна зайнятість та економічна інфраструктура; бідність за доходами та загальна рівність; людські можливості та соціальний захист) і передбачає оцінку кожного з них від 0 до 10, розрахунок їх середньозважених значень на основі зазначеної ваги та підсумок отриманих результатів для визначення загального значення індексу країни [9].

Погоджуючись з логікою зазначеного методу, ми пропонуємо алгоритм діагностики, яка передбачає моніторинг інклюзивного зростання в рамках його визначальних обмежень (рис. 1).

Рис. 1. Діагностика соціально орієнтованого інклюзивного розвитку*

*Складено авторами

Разом з тим, діагностику проблем забезпечення інклюзивного розвитку, на наш погляд, доцільно доповнити інструментарієм, який враховує існуючу методику розрахунку індексу інклюзивного зростання, що дозволяє простежити, як на ВВП впливає розшарування населення, поглиблення бідності, безробіття і боргове фінансування економіки (табл. 1). На наше глибоке переконання, акцент на продуктивній зайнятості в моделі інклюзивного розвитку надасть можливість забезпечити довгострокову перспективу розвитку економіки та зменшить навантаження на бюджет країни, оскільки перерозподіл доходів як засіб збільшення доходів відчужених груп відійде на задній план на користь більш

ефективнішого інструмента в системі державного управління соціально-економічним розвитком.

Проте цього недостатньо, аби констатувати всебічний інклюзивний розвиток задля підвищення суспільного добробуту. Останнє вимагає врахування комплексу різних соціальних факторів, таких як охорона здоров'я, освіта, зайнятість і рівність. Необхідно також зазначити, що ключовими моментами інклюзивного зростання є стратегічно важливі цілі не лише збільшення доходу (або ВВП), а всебічного розвитку людського капіталу, скорочення нерівності і бідності, активізації участі в суспільно продуктивній діяльності, отримання соціальної вигоди широкими верствами населення (особливо дітьми, жінками, людьми похилого віку), дбайливе використання природних ресурсів і захист навколишнього середовища.

В Україні на людський розвиток впливає велика кількість дестабілізуючих чинників, що істотно підвищує рівень соціального ризику для людей стати відторгненими: скорочення кількості робочих місць і зростання рівня безробіття, бідність, у тому числі серед працюючого населення, ризик не отримати роботу відповідно до набутого кваліфікаційного рівня, ризик втратити роботу, дефіцит бюджету та позабюджетних фондів тощо.

Таблиця 1

МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ ІНДЕКСУ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗРОСТАННЯ*

№	Назва показника	Формула	Умовні позначки
1	Індекс інклюзивного зростання країни	$IIG = \frac{I_{ВВП}}{I_{ПБ} \cdot I_{Б} \cdot I_{БФ}}$	<p>$I_{ПБ}$ – індекс поглиблення бідності;</p> <p>$I_{Б}$ – індекс недоотриманого ВВП через безробіття;</p> <p>$I_{БФ}$ – індекс боргового фінансування економіки;</p> <p>$I_{ВВП}$ – індекс зростання ВВП.</p>
2	Індекс поглиблення бідності	$I_{ПБ} = \frac{БГ_{поточ}}{БГ_{баз}} \quad БГ = \frac{МБ - ДБ}{МБ}$	<p>$БГ_{поточ}$ і $БГ_{баз}$ – показник глибини бідності у поточному і базовому періодах;</p> <p>$МБ$ – визначена межа бідності (за нормативами ООН);</p> <p>$ДБ$ – середні доходи бідного населення на одну особу</p>
3	Індекс недоотримання ВВП через безробіття	$I_{Б} = \frac{ВВП_{розрах}}{ВВП_{факт}}$ $ВВП_{розрах} = ПП \cdot Ч_{безр} + ВВП_{факт}$	<p>$ВВП_{факт}$ та $ВВП_{розрах}$ – валовий внутрішній продукт фактичний та розрахунковий;</p> <p>$ПП$ – продуктивність праці;</p> <p>$Ч_{безр}$ – чисельність безробітного населення</p>
4	Індекс боргового фінансування економіки	$I_{БФ} = \frac{I_{ПС}}{I_{ВВП}}$	<p>$I_{ПС}$ – індекс проміжного споживання;</p> <p>$I_{ВВП}$ – індекс зростання ВВП</p>

*Систематизовано авторами на основі [1].

Згідно методології МОП, у I півріччі 2016 р. рівень безробіття населення у цілому по Україні порівняно з I півріччям 2015 р. збільшився на 0,2 в.п. і становив 9,4 % економічно активного населення у віці 15–70 років, а серед населення працездатного віку – 9,8 % [4]. Ця частина населення не зайнята у виробництві товарів і послуг, але потребує додаткових витрат у вигляді виплат на підтримку безробітних. Проведений нами аналіз навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) показав, що у цілому по країні воно зменшилося з 189 осіб на кінець грудня 2015 р. до 162 осіб на кінець січня 2016 р, але, порівнюючи з відповідним періодом 2014 р., даний показник збільшився на 34 особи. На кінець січня 2016 р. допомогу по безробіттю отримували 81,5 % осіб, які мали статус безробітного.

За даними Державної служби статистики України, у 2015 р. коефіцієнт економічного навантаження на працюючого члена домогосподарства (відношення загальної кількості членів домогосподарства до кількості працюючих) становив 2,51 (у 2012 р. – 2,44). Поряд із цим частка домогосподарств, де немає працюючих осіб, за останні роки залишається майже без змін, на рівні 35,8 %, з однією працюючою особою – 49,8 % у 2015 році [4]. Кількість зайнятих у неформальному секторі економіки у I півріччі 2016 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року зменшилась на 367,5 тис. осіб і складала 4,0 млн осіб, або 24,4 % від загальної кількості зайнятого населення віком 15–70 років (рік тому – 26,4 %). У розрізі вікових груп неформальна зайнятість характерна для осіб у віці 15–24 роки (34,6 %) та у віці 60–70 років (36,6 %) [4]. Зазначені категорії населення є вразливіші та соціально незахищені в сучасних умовах господарювання, що насамперед спричинене низьким рівнем пенсійного забезпечення серед осіб пенсійного віку, що спонукає їх до пошуку додаткових засобів існування, а серед молоді – потребою додаткового заробітку під час здобуття освіти.

Згідно нормативів ООН, у 2015 році лише 13 % населення України за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць отримували доходи, які вищі межі бідності, та біля 15 % населення – нижче прожиткового рівня [4]. У результаті аналізу структури фінансових ресурсів домогосподарств у 2015 році виявлено, що у сукупних доходах населення частка трудових доходів є досить низькою – лише 47,2 %, яка з 2012 року має негативну тенденцію до зниження. На відміну від України, у США оплата праці складає близько 75 % сукупних доходів, у Японії – 90 %, а в країнах Європи – 60 %.

У свою чергу, коефіцієнт фондів України у 2015 році становив 3,2 разу, що свідчить про володіння найбагатшими верствами населення більшої частини суспільного добробуту в порівнянні з найбіднішими у 3,2 разу, а коефіцієнт диференціації доходів – 1,9 разу, який показав, що у 1,9 разу максимальний показник добробуту найбагатших перевищує мінімальний найбідніших. Зазначені результати підтверджують високий ступінь нерівномірності розподілу доходів і свідчать, зважаючи на високу частку споживчих сукупних витрат домогосподарств біля 93 %, у структурі яких витрати на продукти харчування та безалкогольні напої становлять 53,1 % [4], про бідність населення.

Наразі зазначені проблеми підвищують ризики соціального відторгнення, зокрема, щодо формування «пастки бідності», неможливості розвитку трудового потенціалу майбутніх поколінь, зниження рівня мотивації населення до тру-

дової діяльності та формування утриманських настроїв, посилення соціальної нестабільності та кримінальності в суспільстві. Це вимагає рішучих дій, особливо у впровадженні інклюзивної моделі економічного розвитку.

На нашу думку, необхідною та доцільною є інтегральна оцінка інклюзивного розвитку в Україні згідно зазначеної методики розрахунку індексу інклюзивного зростання. У процесі проведеного дослідження нами було розраховано індекс інклюзивного зростання для України у 2014 та 2015 роках (табл. 2).

Таблиця 2

РЕЗУЛЬТАТИ РОЗРАХУНКУ ІНДЕКСУ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ, 2014-2015 рр.*

№	Назва показника	Рік	
		2014	2015
1.	Індекс зростання ВВП (на основі даних реального ВВП)	1,077 (0,975)	1,247 (1,045)
2.	Індекс поглиблення бідності	1,582	1,651
3.	Індекс недоотримання ВВП через безробіття (на основі даних реального ВВП)	1,102 (1,117)	1,101 (1,139)
4.	Індекс боргового фінансування економіки (на основі даних реального ВВП)	1,08 (1,664)	0,832 (0,992)
5.	Індекс інклюзивного зростання (на основі даних реального ВВП)	0,572 (0,332)	0,825 (0,560)

* Розраховано авторами на основі даних [4].

Отримані результати свідчать, що у 2014 році через поглиблення бідності, безробіття, боргове фінансування економіки недоотримано 42,8 % ВВП (66,8 % реального ВВП), а у 2015 році – 17,5 % ВВП (44,0 % реального ВВП). Порівнюючи індекс інклюзивного зростання 2015 р. з 2014 р., бачимо покращення даного показника, проте на рівні реального ВВП (який не викривлений інфляцією) даний індекс не відображає реального рівномірного соціально-економічного розвитку країни.

До основних стримувальних чинників інклюзивного розвитку в Україні слід віднести: недостатній рівень фінансового та інвестиційного потенціалу (непривабливий інвестиційний клімат країни), що перешкоджає збільшенню внутрішніх заощаджень, подальшому поглибленню фінансового ринку і розвитку фінансового сектора; невідповідний рівень якості освіти робочої сили по відношенню до вимог ринку праці; внутрішня та зовнішня трудова міграція, тіньова/неформальна зайнятість, що «розпорошує» кваліфіковані кадри країни і змушує їх працювати на користь країн-імпортерів трудових ресурсів або спустошувати села та сільську місцевість, переїжджаючи до міст; обмежені можливості для працевлаштування й отримання доходу, а також нерівномірний географічний і секторальний (галузевий) розподіл цих можливостей; макроекономічні ризики, істотна мінливість макроекономічних змінних, таких як ВВП, інфляція, реальний обмінний курс, процентні ставки, що стримують потік інвестицій в країну або зовсім перешкоджають йому, зменшують можливості формування повної зайнятості; політичні потрясіння та нестабільність,

надмірний рівень корупції у державному управлінні, великі масштаби тіньової економіки, відсутність належної правової бази.

Висновок. Основний акцент державного регулюючого впливу важливо зробити на пріоритетах забезпечення соціально орієнтованого інклюзивного розвитку в Україні.

На шляху прагнення України до євроінтеграції необхідним є вироблення і реалізація державної політики (особливо соціальної політики), спрямованої на соціальне залучення, відповідно до існуючої у світі практики. Основними заходами в цьому контексті, на нашу думку, можуть стати: прийняття макроекономічної моделі, яка сприяє створенню робочих місць; здійснення фіскальної й монетарної політики, спрямованої на заохочення ефективних інвестицій та стимулювання сталого зростання; реалізація заходів щодо макроекономічної стабілізації без шкоди для економічного відновлення; здійснення промислової політики, спрямованої на створення більш ефективних робочих місць з рівнем доходів вище межі бідності; забезпечення більш справедливого режиму доступу на ринки капіталу й участі в підприємницькій діяльності; викорінення корупції; введення прогресивної шкали оподаткування; боротьби з ухиленням від сплати податків і підвищення ефективності державних витрат; захисту прав людини, зокрема, права на загальний і рівний доступ до продовольства, води, охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, житла, а також інших, таких як право вільного переміщення громадян усередині країни.

Однією з умов переходу до моделі інклюзивного зростання є наявність адекватних інституційних рамок та узгодженість інструментів інноваційної, промислової та екологічної політик. До числа структурних пріоритетів відноситься доцільність інвестування, включаючи створення нових робочих місць, скорочення нерівності між людьми, послідовний облік і нейтралізація несприятливих впливів на навколишнє середовище.

Враховуючи сучасні виклики, тенденції та проблеми, впровадження інклюзивного розвитку у державну політику України передбачає, перш за все, вплив на особливі соціальні групи, гендерну рівність, рівень бідності, зайнятості, а також обґрунтоване та адекватне застосування відповідного регуляторного інструменту для стимулювання інклюзивного зростання, розроблення національної та регіональних моделей вирівнювання й деполяризації умов зайнятості різних категорій працівників, видів економічної діяльності, великих, малих міст і сільської місцевості за умов забезпечення їх необхідною організаційно-фінансовою підтримкою.

Основними пріоритетами, які сприятимуть інклюзивному зростанню в Україні, повинні стати: гідна оплата праці, доступність і якість освіти й медицини, стимулювання підприємницької активності, формування рівних можливостей для всіх громадян, не залежно від національності, мови, соціального статусу тощо, створення сприятливих умов для інвестування та формування інноваційної моделі розвитку, реалізація програм з масової зайнятості, екологізація економіки, впровадження справедливих і ефективних заходів з розподілу доходів, соціальна згуртованість й активність у суспільстві.

Разом з тим, державна політика повинна забезпечувати узгодженість й взаємодоповнюваність стимулюючих зайнятості макроекономічних механізмів і заходів на ринку праці з метою створення робочих місць – не тільки в довгостро-

ковій перспективі для вирішення проблем структурних перетворень і розвитку, а й у короткостроковій перспективі для забезпечення доступу до гідних робочих місць вразливих груп населення, зокрема, молоді, жінок, осіб з інвалідністю, осіб, які тривалий час перебувають в стані безробіття, а також працівників, найманих на умовах неформальної й позбавленою гарантій зайнятості.

Література

1. *Базилюк А. В.* Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс] / А. В. Базилюк, О. В. Жулин // Економіка та управління на транспорті. – 2015. – Вип. 1. – С. 19–29. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5.
2. *Затонацька Т.Г.* Фінансове забезпечення інклюзивного зростання та подолання бідності в Україні: існуюча практика та перспективи / Т.Г. Затонацька // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2014. – Випуск 1 (28), Т.2. – С. 102-112.
3. Національні рахунки соціального захисту (НРСЗ) України у 2014 році [статистичний бюлетень]. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 133 с.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. *Савельєв Ю.* Суперечності концепції соціального виключення і включення: вплив соціально-політичного дискурсу на соціологічні теорії / Ю. Савельєв // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2012. – Вип. 3. – С. 33–41.
6. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів [статистичний збірник]. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 76 с.
7. Стимулирование инклюзивного роста с помощью более совершенного регулирования: роль оценки регулирующего воздействия : материалы 12-го собрания Комитета по регуляторной политике. – Париж: Конференц-центр ОЭСР. – 15-16 апреля 2015 г. – 39 с.
8. *Федулова Л. І.* Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс] / Л. І. Федулова // Економіка: реалії часу. – № 3 (25). – 2016. – С. 56–65. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/No3/56.pdf>.
9. *Хакимов Х. А.* Методически подходы к оценке инклюзивного роста [Електронний ресурс] / Х. А. Хакимов // Scienceandworld. – 2016. – №5 (33). – Том II. – С. 159–162 – Режим доступу: http://scienceph.ru/d/413259/d/science_and_world_no_5_33_may_vol_ii.pdf.
10. Atkinson A. B. Analysing and Measuring Social Inclusion in a Global Context. United Nations [Electronic resource] / A. B. Atkinson, E. Marlier. – New York, 2010. – Mode of access: <http://www.un.org/esa/socdev/publications/measuring-social-inclusion.pdf>
11. Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth [Electronic resource]. – European Commission, Brussels, 3 march 2010. – Mode of access: <http://ec.europa.eu/research/era/docs/en/ec-understanding-era-13.pdf>.
12. Landchovichina E. What is Inclusive Growth? [Electronic resource] / E. Landchovichina, S. Lundstrom, L. Garrido // – The World Bank, 10 February, 2009. – С. 16. – Mode of access: <http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/Resources/4689801218567884549/WhatIsInclusiveGrowth20081230.pdf>.
13. Rawal N. Social Inclusion and Exclusion: A Review [Electronic resource] / Nabin Rawal // Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology. – 2008. – Vol. 2. – P. 161–180. – Mode of access: <http://nepjol.info/index.php/DSAJ/article/view/1362/1338>.

References

1. Bazyliuk A. V. and Zhulin O. V. (2015), "Inclusive growth as the basis of social and economic development", *Economy and Transport Management [Online]*, Vol. 1, pp. 19-29, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5 (Accessed 6 Jan 2017).
2. Zatonatska T. G. (2014), "Financial support inclusive growth and poverty reduction in Ukraine: current practice and prospects", *Theoretical and applied economic issues*, Issue 1 (28), Vol.2, pp. 102–112.
3. National Social Security accounts (NSSA) Ukraine in 2014 (2016), State Statistics Service of Ukraine, pp. 133.
4. The official website of State Statistics Service of Ukraine (2016), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 6 Jan 2017).
5. Savelyev Y. (2012), "Contradictions of the concept of social exclusion and inclusion: the impact of social and political discourse on sociological theory", *Visnyk of Kiev National University named after Taras Shevchenko*, Vol. 3, pp. 33–41.
6. Self households Ukraine the level of their income (2016), State Statistics Service of Ukraine, 76 p.
7. Promoting inclusive growth through better regulation: the role of regulatory impact assessment: proceedings of the 12th Meeting of the Committee for Regulatory Policy (April 15-16, 2015), OECD Conference Centre, 39 p.
8. Fedulova L. I. (2016), "Inclusive innovation in the social and economic development", *Economy: Realities time*, № 3 (25), pp. 56-65, available at: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/No3/56.pdf> (Accessed 6 Jan 2017).
9. Hakymov J. A. (2016), "Methodological approaches for evaluation of inclusive growth", *Science and world*, №5 (33), Volume II, pp. 159-162, available at: http://scienceph.ru/d/413259/d/science_and_world_no_5_33_may_vol_ii.pdf (Accessed 6 Jan 2017).
10. Atkinson A. B. and Marlier E. (2010), "Analysing and Measuring Social Inclusion in a Global Context. United Nations", available at: <http://www.un.org/esa/socdev/publications/measuring-social-inclusion.pdf> (Accessed 6 Jan 2017).
11. Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth (3 march 2010), European Commission, Brussels, available at: <http://ec.europa.eu/research/era/docs/en/ec-understanding-era-13.pdf> (Accessed 6 Jan 2017).
12. Landchovichina E., Lundstrom S., Garrido L. (2009), "What is Inclusive Growth?", *The World Bank*, pp. 16, available at: <http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/Resources/4689801218567884549/WhatIsInclusiveGrowth20081230.pdf> (Accessed 6 Jan 2017).
13. Rawal N. (2008), "Social Inclusion and Exclusion: A Review", *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology*, Vol. 2, pp. 161-180, available at: <http://nepjol.info/index.php/DSAJ/article/view/1362/1338> (Accessed 6 Jan 2017).

Стаття надійшла до редакції 19.01.2017 р.